

ZARDUSHT IBTIDOIY DINIY TASAVVURLARDA YAKKAXUDOLIK DINI
ЗАРАТУШТРА В ПЕРВОБЫТНЫХ РЕЛИГИОЗНЫХ
ПРЕДСТАВЛЕНИЯХ КАК МОНОТЕИСТИЧЕСКАЯ РЕЛИГИЯ
**ZOROASTER IN PRIMITIVE RELIGIOUS CONCEPTS AS
A MONOTHEISTIC RELIGION**

Adham Amandavlatov

Termiz iqtisodiyot va servis unverstituti talabasi

Адхам Амандавлатов

Студент Термезского института экономики и сервиса

Adham Amandavlatov

Student of the Termiz institute of economics and service

Annotatsiya: Ushbu maqolada Zardushtning ibtidoiy diniy tasavvurlari va uning yakkaxudolik tushunchasi o'rganiladi. Mazkur maqola Zardushtiylik dinining shakllanishi, Ahura Mazda tushunchasi va uning jahon dinlariga ta'sirini ko'rib chiqadi. Zardushtiylik diniy falsafasi yakkaxudolik asosida jamiyatning ma'naviy va madaniy rivojlanishida muhim ahamiyatga ega bo'lgan. Ushbu maqola mazkur dinning diniy-falsafiy va tarixiy ahamiyatini o'rganishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Zardushtiylik, yakkaxudolik, dualizm, ibtidoiy dinlar, diniy falsafa.

Аннотация: В данной статье изучаются первобытные религиозные представления Заратуштры и его концепция монотеизма. Рассматриваются процесс формирования религии зороастризма, понятие Ахура Мазды и влияние этой религии на мировые религии. Религиозная философия зороастризма, основанная на монотеизме, сыграла значительную роль в духовном и культурном развитии общества. Статья направлена на исследование религиозно-философского и исторического значения этой религии.

Ключевые слова: Зороастризм, монотеизм, дуализм, первобытные религии, религиозная философия.

Annotation: This article explores the primitive religious concepts of Zoroaster and his idea of monotheism. It examines the development of Zoroastrianism, the concept of Ahura Mazda, and the influence of this religion on other world religions. The religious philosophy of Zoroastrianism, based on monotheism, played a crucial role in the spiritual and cultural advancement of society. The article focuses on the religious-philosophical and historical significance of this ancient religion.

Keywords: Zoroastrianism, monotheism, dualism, primitive religions, religious philosophy.

Kirish

Insoniyat tarixida dinlarning shakllanishi jamiyatning madaniy va ma'naviy taraqqiyotida muhim rol o'ynagan. Har bir xalqning diniy tasavvurlari o'ziga xos va murakkab jarayon orqali rivojlangan. Shu o'rinda, Zardushtning o'ziga xos dini – Zardushtiylik (Mazdaismi) – ibtidoiy davrning ko'plab diniy e'tiqodlaridan ajralib turadi. Ushbu dinning o'ziga xos jihati yakkaxudolikga asoslangan bo'lib, uni jahonning eng qadimgi monoteistik dinlaridan biri sifatida ko'rish mumkin. Mazkur maqola Zardushtning ibtidoiy diniy tasavvurlari va uning yakkaxudolik tushunchasini o'rganishga bag'ishlanadi.

Mavzuning dolzarbligi

"Zardusht ibtidoiy diniy tasavvurlarda yakkaxudolik dini" mavzusi bugungi kunda ham dolzarb hisoblanadi, chunki insoniyat tarixi davomida diniy e'tiqodlar va dunyoqarashlar jamiyatning rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatgan. Zardushtiylik – yakkaxudolikka asoslangan eng qadimiy dinlardan biri bo'lib, uning diniy-falsafiy tamoyillari nafaqat o'z davrida, balki keyinchalik ham boshqa yirik dinlarga ta'sir o'tkazgan. Yahudiylik, nasroniylik va islom kabi monoteistik dinlarning shakllanishida Zardushtiylik falsafasining ta'siri yaqqol ko'zga tashlanadi.

Bugungi global dunyoda dinlararo dialog va diniy bag'rikenglik masalalari tobora dolzarblashib bormoqda. Shu nuqtai nazardan, qadimiy monoteistik e'tiqodlarni o'rganish nafaqat diniy merosni chuqur anglash, balki zamonaviy ijtimoiy muammolarni hal qilishda ham muhim ahamiyatga ega. Zardushtiylikning yakkaxudolikka asoslangan tamoyillari insoniyatni yovuzlik va adolatsizlikka qarshi kurashga, xayrli ishlarga chaqirishi bugungi kun uchun ham ahamiyatli bo'lib qolmoqda.

Shuningdek, Zardushtiylik diniy e'tiqodining o'rganilishi diniy madaniyatlar tarixi, falsafiy yondashuvlar va jamiyatdagi ahloqiy qadriyatlarni chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Tadqiqot muhokamasi va materiallari

Mazkur tadqiqotning asosiy yo'nalishi Zardushtiylik dinining ibtidoiy diniy tasavvurlaridagi yakkaxudolik g'oyasini o'rganishdan iborat. Zardushtning diniy-falsafiy ta'limoti nafaqat o'z davrida, balki keyinchalik ham jahon dinlariga chuqur ta'sir ko'rsatgan. Ushbu tadqiqot muhokamasi davomida yakkaxudolikning shakllanishi, Ahura Mazda va Ahriman o'rtasidagi dualistik munosabatlar, shuningdek, Zardushtiylikning keyinchalik rivojlangan dinlar bilan aloqasi tahlil qilinadi.

Tadqiqot davomida Zardushtning ta'limotida yakkaxudolik tamoyili qanday paydo bo'lgani, uning ko'pxudolik e'tiqodlarga qarshi qanday qaratilgani muhim savol bo'lib qoladi. Zardushtiylikni ko'p sonli tabiiy va ruhiy kuchlarga sig'inishdan yakkaxudolik tomon burilishining sabablari aniqlanadi. Shu bilan birga, tadqiqotda

dualistik elementlarga alohida e'tibor qaratiladi. Ahura Mazda va Ahriman o'rtasidagi qarama-qarshilik faqat ikki kuchning kurashi sifatida emas, balki insonning ichki dunyosidagi xayr va yomonlik o'rtasidagi kurash sifatida talqin etilishi tadqiq qilinadi.

Shuningdek, Zardushtiylikning falsafiy va ahloqiy tamoyillari, masalan, xayrli amallar va adolatli hayot kechirishga bo'lgan chaqiriqlari, bugungi jamiyatdagi axloqiy qadriyatlar bilan qanday bog'liq ekani o'rganiladi.

Tadqiqot uchun quyidagi manbalar va materiallar qo'llanildi:

1. Avesto – Zardushtiylikning asosiy muqaddas matni bo'lib, unda Ahura Mazda, Ahriman, va Zardusht ta'limotining asosiy tushunchalari keltirilgan. Avesto Zardushtiylikning yakkaxudolik dini sifatida shakllanishini ko'rsatishda asosiy manba hisoblanadi.

2. Tarixiy asarlar – Zardushtiylik dinining Eron va Markaziy Osiyo hududlaridagi rivojlanish tarixi, jumladan, Fors imperiyasidagi diniy islohotlar haqidagi tarixiy asarlar tadqiq qilindi. Ushbu tarixiy manbalar Zardushtiylikning jamiyat hayotidagi o'rni va uning rivojlanish bosqichlarini ko'rsatadi.

3. Zamonaviy tadqiqotlar va ilmiy maqolalar – Zardushtiylik diniga oid zamonaviy tadqiqotlar va olimlarning fikr-mulohazalari asosida diniy-falsafiy tahlillar amalga oshirildi. Zardushtiylikning boshqa yirik dinlarga ta'siri, uning yakkaxudolik tushunchasi va dualistik elementlari chuqur tahlil qilindi.

4. Diniy va falsafiy manbalar – Yakkaxudolik va dualizm masalalari bo'yicha diniy-falsafiy risolalar tadqiqotning ilmiy asosi bo'lib xizmat qildi. Shu orqali yakkaxudolik dinlarining rivojlanish jarayoni va Zardushtiylikning ulardagi o'rni chuqurroq o'rganildi.

Mazkur tadqiqot Zardushtiylikning yakkaxudolikka asoslangan tamoyillari va uning boshqa jahon dinlariga ta'sirini o'rganishga bag'ishlangan. Tadqiqot materiallari va tahlillari diniy-falsafiy rivojlanish jarayonlarining chuqur o'zaro bog'liqligini ko'rsatishga yordam beradi.

Zardushtning ibtidoiy diniy tasavvurlari

Zardushtiylik diniy tasavvurlari eramizdan avvalgi ikkinchi mingyillikda shakllana boshlagan bo'lib, u Eron hududlarida paydo bo'lgan. Bu davrda ko'plab xalqlar ko'pxudolik e'tiqodida yashagan. Ularning diniy tasavvurlari tabiat kuchlari, yovuz va xayrli ruhlar, hayvonlar va osmon jismlariga bag'ishlangan edi. Shu kabi e'tiqodlar o'sha davrdagi jamiyatda keng tarqalgan va odamlarning kundalik hayotini belgilab bergan.

Zardusht ana shu ko'pxudolik tasavvurlardan uzoqlashib, yakkaxudolikka asoslangan yangi diniy dunyoqarashni kiritdi. Uning ta'limotiga ko'ra, mavjud bo'lgan barcha narsalar bitta oliy mavjudot – Ahura Mazda tomonidan yaratilgan va boshqarilgan. Ahura Mazda – donolik va xayr-xohlik timsoli bo'lib, butun olamning

asosiy ilohiy kuchidir. Zardusht Ahura Mazdani yagona yaratuvchi va barcha narsaning sababchisi sifatida taqdim etadi.

Yakkaxudolik g'oyasining paydo bo'lishi

Zardushtning diniy e'tiqodi o'z davrining ibtidoiy diniy tasavvurlaridan sezilarli darajada farq qiladi. Uning asosiy tamoyili yakkaxudolik bo'lib, bu e'tiqodda yagona oliy mavjudot Ahura Mazda butun borliqni yaratgan va boshqaradi. Zardusht ta'limoti yakkaxudolikka asoslangan birinchi dinlardan biri hisoblanadi.

Zardushtiylikda Ahura Mazdaga qarshi turgan asosiy dushman Ahriman deb ataluvchi yovuz kuchdir. Bu ikki kuchning kurashi Zardushtning dualistik qarashlarida muhim o'rin tutadi. Shunga qaramay, Ahura Mazda Ahrimandan kuchliroq bo'lib, yakunda yovuzlikni yengishi kerak. Zardushtiylik e'tiqodi dualistik bo'lib tuyulsa-da, Ahura Mazda yakkaxudolik asosida oliy kuch sifatida qabul qilinadi.

Zardushtiylikning ijtimoiy va madaniy ahamiyati

Zardushtning dini insoniyatning madaniy taraqqiyotida katta iz qoldirgan. Uning yakkaxudolikka asoslangan diniy tasavvurlari keyinchalik yahudiylik, nasroniylik va islom kabi yakkaxudolik dinlariga ham ta'sir ko'rsatgan. Zardushtiylikda ta'lim berilgan xayrli amallar, adolat, to'g'rilik va yomonlikka qarshi kurash insoniyatning ma'naviy va axloqiy qadriyatlarini rivojlantirishda muhim o'rin tutgan.

Xulosa

Zardushtning ibtidoiy diniy tasavvurlari yakkaxudolik dini sifatida butun dunyo madaniyati va diniy tafakkuriga katta ta'sir ko'rsatgan. Ahura Mazda tushunchasi orqali Zardusht ibtidoiy jamiyatdagi ko'pxudolikdan voz kechib, oliy bir yaratuvchini tan olishga chaqirgan. Bu esa keyinchalik jahon monoteistik dinlarining shakllanishida asosiy tamoyil bo'lib xizmat qilgan. Zardushtiylik diniy e'tiqodi nafaqat Eron madaniyatida, balki butun jahon madaniyati va diniy merosida ham chuqur iz qoldirgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Boyce, Mary. *Zoroastrians: Their Religious Beliefs and Practices*. Routledge, 2001.
2. Gnoli, Gherardo. *Zoroaster in History*. Istituto Italiano per il Medio ed Estremo Oriente, 2000.
3. Duchesne-Guillemin, Jacques. *Religion of Ancient Iran*. Bombay, Tata Press, 1962.
4. Yarshater, Ehsan (Ed.). *The Cambridge History of Iran: Volume 3, The Seleucid, Parthian, and Sasanian Periods*. Cambridge University Press, 1983.
5. Zaehner, Robert C. *The Dawn and Twilight of Zoroastrianism*. Phoenix Press, 2003.
6. Schwartz, Martin. *Zoroastrianism: Dualism and Monotheism in the Ancient Iranian Religion*. Blackwell Publishing, 2006.

7. Hinnells, John R. Zoroastrian and Parsi Studies: Selected Works of John R. Hinnells. Ashgate Publishing, 2000.
8. Widengren, Geo. Zoroastrianism: The Religion of the Good Life. Oxford University Press, 1965.
9. Boyce, Mary. A History of Zoroastrianism, Vol. I: The Early Period. E.J. Brill, 1975.
10. Modi, Jivanji Jamshedji. The Religious Ceremonies and Customs of the Parsees. University Press, 1922.
11. Malandra, William W. An Introduction to Ancient Iranian Religion: Readings from the Avesta and Achaemenid Inscriptions. University of Minnesota Press, 1983.
12. Dhalla, Maneckji Nusservanji. History of Zoroastrianism. OUP India, 1975.
13. Humbach, Helmut. The Gathas of Zarathustra and the Other Old Avestan Texts. Carl Winter, 1991.